

Rafał Prostek

Od redakcji

Kultura i Polityka : zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks.
Józefa Tischnera w Krakowie nr 9, 11-14

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

OD REDAKCJI

Społeczeństwo obywatelskie, prawa i wolności obywatelskie, patriotyzm, cnoty obywatelskie, dobro wspólne, rządy przedstawicielskie, służba publiczna, suwerenność ludu, zgoda powszechna – te pojęcia są kluczowymi terminami współczesnego języka politycznego naszego kręgu kulturowego. Stanowią jednocześnie elementy zbioru, któremu na imię „republika”. Łacińska *res publica* ma swój odpowiednik w każdym z europejskich języków. Tradycja republikańska towarzyszy nam od antyku i bezsprzecznie jest jednym z najważniejszych składników dziedzictwa zachodniej cywilizacji. Pojęcie *res publica* stało się wręcz synonimem „dobrych rządów” (utożsamianym z grecką politeją) i nawet w realiach monarchii pozostawało w powszechnym użyciu (np. polska Rzeczpospolita Obojga Narodów czy angielskie *common wealth*). Studia nad republikanizmem są więc studiami nad zachodnim doświadczeniem ustrojowym, lecz są również studiami nad intelektualnymi poszukiwaniami idealnej lub możliwie najbliższej ideałowi formuły „dobrze urządzonego państwa”, które nie tylko pozostanie stabilne, ale dodatkowo zapewni pomyślność jego mieszkańcom. To pragnienie niejednokrotnie okazywało się utopią, często próby jego realizacji przynosiły niewymowne cierpienia, lecz jako niezaspokojone wciąż pobudzało i pobudza nas do refleksji, a także, co ważniejsze, do działania. Każda kolejna próba miała przewyciężyć implementacyjne trudności poprzedniej i uchronić przed podzieleniem jej losu. Od Republiki Rzymskiej, przez włoskie republiki kupieckie, polską rzeczpospolitą szlachecką, doświadczenie republikańskiej Genewy Jana Kalwina, purytańską Anglię i Nową Anglię, projekt założycielski Ojców Założycieli Stanów Zjednoczonych, I Republikę Francuską, aż po współczesny republikanizm liberalnej demokracji rządów prawa. Lecz również od *Utopii* More’a (Morusa), przez *Opis Rzeczypospolitej Christianopolitanii* Andreae, *Miasto Słońca* Campanelli, *Nową Atlantyde* Bacona, *Oceany* Harringtona, aż po *Podróż do Ikarii* Cabeta.

Republika to nie tylko forma rządów. To również określona, obywatelska rzeczywistość społeczna, swoisty fenomen kulturowy opisywany chociażby, z tak niezwykłym kunsztem, przez Williama Szekspira w *Kupcu weneckim*.

W zeszytach naukowych WSE podejmujemy tematy uniwersalne, ważne dla polskiej, ale i europejskiej, tudzież zachodniej tożsamości. Bezwzględnie do tematów takich należy republikanizm, dlatego też dziewiąty numer „Kultury i polityki” został poświęcony ogólnej refleksji nad fenomenem rządów republikańskich, a w szczególności ich współczesnych realizacji.

Zbiór otwiera tekst Rafała Prostaka *Republika amerykańska – nadzwyczajny żywotna utopia?*, w którym autor podjął próbę uchwycenia istoty republikańskiego projektu twórców Stanów Zjednoczonych Ameryki. Ów projekt przedstawiał się wielu światłym Europejczykom jako kolejna utopia, miraż, jako przejaw nierealizowalnej tęsknoty za stabilnymi rządami obywatelskimi. Ponad dwustuletnie doświadczenia republikanizmu amerykańskiego potwierdzają witalność konstrukcji wzniesionej przez Ojców Założycieli, co jednak nie przesądza o ewidentnej wyższości rozwiązań amerykańskich nad republikami, które przemięły. Wszak rządy obywatelskie wielokrotnie trwały w Wenecji dłużej. Tak więc, czy republika amerykańska to jedynie kolejna obietnica (w swej istocie utopijna), czy też Amerykanie rzeczywiście zdołali zidentyfikować przyczyny słabości obywatelskich przedsięwzięć z przeszłości i skutecznie je przezwyciężyć?

W naszym zbiorze znalazły się dwa teksty Arkadiusza Stempina. W pierwszym, zatytułowanym *Francuski republikanizm w płomieniach – zagrożenia i wyzwania przed współczesnym republikanizmem w Europie na przykładzie Francji*, autor poszukuje źródeł niepokojów społecznych we współczesnej Francji, zadając pytanie o granice inkluzji społecznej w rzeczywistości zdefiniowanej przez francuskie tradycje republikańskie. Choć rzecz dotyczy podmiotowo konkretnego państwa Unii Europejskiej, to przedmiot refleksji autora ma wymiar ogólnoeuropejski – czy deklarowana otwartość, pluralizm i tolerancja społeczno-polityczna republikańskich rządów rzeczywiście uwalnia nas od podziału na swoich, innych i obcych? Czy każdego, kto formalnie jest obywatelem naszej wspólnoty politycznej, jesteśmy gotowi postrzegać jako współobywatela? W swym drugim tekście pt. *Współczesny dryf niemieckiego republikanizmu*, Arkadiusz Stempin poddał analizie ewolucyjny charakter niemieckiego republikanizmu, którego główne linie rozwojowe, zdaniem autora, nakreślone zostały przy trzykrotnej implantacji republikańskiej idei, w okresie Wiosny Ludów, w Republice Weimarskiej i Republice Bońskiej – za każdym razem znajdujące swój symboliczny

wyraz w przyjęciu trójkolorowej, czarno-czerwono-żółtej flagi. Ewolucji idei republikańskiej w Niemczech towarzyszyły istotne zmiany w języku polityki, w narracji o państwie, jego naturze, funkcjach i celach istnienia. Autor opisuje trzy fenomeny, stanowiące najsilniejsze dryfy współczesnego republikanizmu niemieckiego: 1) „komunitaryzm”; 2) zastąpienie pojęcia „republikanizm” terminem „demokracja”; oraz 3) wszechobecność ideologicznej konstrukcji „sprawiedliwości społecznej”.

W tekście Anety Pazik zatytułowanym *Charles’a Maurras’a krytyka republikanizmu* czytelnik znajdzie rekonstrukcję antyrepublikańskiej argumentacji twórcy doktryny nacjonalizmu integralnego. W swym artykule autorka przeprowadziła wielopłaszczyznową analizę krytyki republikanizmu dokonanej przez Maurras’a w wymiarze 1) historycznym (w oparciu o tradycję republikańską we Francji), 2) organizacyjno-instytucjonalnym i 3) aksjologiczno-normatywnym.

Zbiór tekstów na temat republikanizmu zamyka anglojęzyczny artykuł Teresy Bałuk-Ulewiczowej *Goslicius’ Treatise of the Ideal Senator: The Englishman’s Epitome of Polish Republicanism*. Jest to ważny głos w naszych rozważaniach na temat tradycji rządów obywatelskich, jako że autorka potwierdza uniwersalizm republikańskich tropów w przestrzeni kultury politycznej cywilizacji europejskiej, w której wzajemnie korzystamy nie tylko z praktyki, czyli doświadczeń ustrojowych, lecz poszukujemy również inspiracji ideologicznych poza granicami naszych własnych wspólnot politycznych. W swym tekście autorka wskazuje na udział traktatu Wawrzyńca Goślickiego *De Optimo Senatore* w rozwoju idei republikańskich na Wyspach Brytyjskich w XVI i XVII stuleciu. Pozwala nam to zaliczyć Goślickiego do grona współuczestniczących, przynajmniej pośrednio, w doktrynalnym przygotowaniu gruntu pod republikańską rewolucję w koloniach brytyjskich w Ameryce.

Poza tekstami traktującymi o fenomenie republikanizmu w niniejszym numerze zamieściliśmy artykuł Jarosław Stojka, *W kierunku Konsensu Pekiniego?*, w którym autor przedstawia nową ofertę Chińskiej Republiki Ludowej dla „rozwijającego się świata”, czyli alternatywną drogę wzrostu dla państw rozwijających się. Ta nowa „oferta” stała się istotnym elementem chińskiego *soft-power* w państwach Południa, co, jak stwierdza autor, tworzy sprzyjające warunki dla powstawania nowego porządku międzynarodowego.

W artykule Macieja Pacha *Sens i bezsens weta ustawodawczego w Konstytucji RP z 1997 roku w świetle konstytucyjnej regulacji pozycji ustrojowej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej* czytelnik znajdzie analizę historycznych, normatywnych i praktycznych aspektów weta ustawodawczego

uksztalowanego przez Konstytucję z 1997 roku. Zasadniczym celem artykułu jest weryfikacja zasadności funkcjonowania w polskim ustroju konstytucyjnym instytucji weta i ocena jej koherencji z generalnymi założeniami systemu rządów w Polsce, a także wpływu na jakość sprawowanego w Rzeczypospolitej procesu rządzenia. Przedstawione zostały argumenty „za” wetem ustawodawczym i „przeciw” i przeciwnemu, jednak w konkluzjach autor nie ucieka od wyrażenia własnego, jednoznacznego poglądu.

Dziewiąty zeszyt „Kultury i Polityki” zamyka recenzja książki Pawła Rojka *Semiotyka Solidarności. Analiza dyskursów PZPR i NSZZ Solidarność w 1981 roku*, przygotowana przez Filipa Pigana.

Rafał Proszak